

PROGRESI HISTORIK I SHOQËRIVE DHE ARRITJA E SOVRANITETIT KOZMOPOLIT SIPAS I. KANT

DR. ERISELD KALEMAJ

Pedagog në Universitetin 'Fan S. Noli', Korçë
Fakulteti i Shkencave të Natyrës dhe Shkencave Humane
Departamenti i Shkencave Sociale
kalemaj.eriseld@yahoo.com

Abstrakt: Në vëmendje të këtij punimi është nocioni i 'sovrانيتit'. Kuptimi themelor i sovranitetit është organizimi shoqëror, nën një pushtet të përbashkët. Çështja është se mbi ç'premise arrihet ky homogjenizim i shoqërisë? Historia e filozofisë ka njohur dy shkolla: 'Shkolla e së drejtës natyrore', e cila e sheh njeriun në kushtet e mjedisit bio-fizik dhe 'Shkolla historike', duke e vështruar në kontekstin historik, moral dhe kulturor. Tek ky diskurs, në interesin tonë është pozicioni filozofik i I. Kantit.

Në thelb, marrëdhënia 'natyrë – histori' është marrëdhënia midis arsyes së kulluar dhe arsyes praktike. Natyra realizon qëllimin e saj përmes proceseve historike dhe po ashtu historia kuptohet si një plan natyror. Njeriu është në një lidhje të pandashme midis natyrës dhe historisë. Pikërisht këtu do të mund të kuptojmë njeriun midis ligjeve universale të natyrës dhe sjelljes antrope – kulturore. Kanti sheh homogjenizimin universal të shoqërisë tek kjo marrëdhënie. Midis natyrës dhe historisë, shoqëritë dallojnë nga njëra – tjetra, atëherë si mund të bashkohen të gjithë njerëzit, shoqëritë në një sovranitet kozmopolit?

Fjalët kyçe: natyrë, histori, shoqëri, sovranitet kozmopolit

THE HISTORICAL PROGRESS OF SOCIETIES AND THE ACHIEVEMENT OF COSMOPOLITAN SOVEREIGNTY CONCERNING TO I. KANT

Abstract: In focus of this work is the notion of 'sovereignty'. The basic meaning of sovereignty relates with social organization, under a common authority. The issue which are the premises for the achievement of this homogenization of society? The history of philosophy recognized two schools of think, "the school of natural law", which finds man in terms of bio-physical environment and the "historical school", the last putting the man in historical, moral and cultural context. Our focus will relate with I. Kant's philosophical position in this discourse.

In essence, the relation 'nature - history' consist the connection between pure and practical reason. The nature accomplishes its purpose through historical processes, and history is perceived as a natural plan. Human is at an inseparable connection between nature and history. Right here, between the universal laws of nature and the antropo-cultural behavior, we can understand the man. Kant sees the universal homogenization of society precisely in this relationship. Considering the fact that societies differ from each other regarding nature and history – as well as their connection, then how can all people and societies unite in a cosmopolitan sovereignty?

Key words: nature, history, society, cosmopolitan sovereignty

HYRJE

Njeriu dhe shoqëria karakterizohen nga kompleksiteti dhe papërcaktueshmëria. Vëzhguar në kontekstin politik, refleksioni sado skrupuloz të jetë, nuk mund të jetë përfundimtar. Në thelb, mbetet gjithmonë diçka e pashpjeguar, kontradiktore apo paradoksale. Ashtu si e kemi treguar deri më tani, historia e filozofisë, në çështjet politike njih një larmi teorish, pikëpamjesh, idesh etj. Mes tyre edhe shumë optika që shpjegojnë (justifikojnë) kuptimin e sovranitetit. Pas përmbajtjes fshihen rrymat filozofike. E shprehur kështu, nisur disa premisa, që nuk ishin gjë tjetër veçse mënyra se si e shikonin njeriun dhe shoqërinë, u abstragua për të krijuar një qenie statike dhe gjithëpërfshirëse, siç është Personi Sovran, qoftë person konkret, qoftë formë e organizimit institucional. Thjesht teorizimi, abstragimi i pushtetit Sovran mbi themelet e së drejtës natyrore, praktikisht është shtypës dhe filozofikisht jo e plotë në shpjegimin e konceptit.

Krijimi i një organizmi statik dhe kaq artificial nëpërmjet racionalitetit dhe logjikës së ftohtë, për shumë mendimtarë në fund shekullit të XVIII, injoroi një dimesion tepër të rëndësishëm të njeriut dhe shoqërisë, pikërisht karakterin historik e kulturor. Diskutimi u fokusua tek themelet historike dhe kulturore të shoqërisë, për të kuptuar sovranitetin. Unifikimi i shoqërisë nëpërmjet kulturës dhe historisë zëvendëson ‘të drejtën natyrore’ në përcaktimin e sovranitetit. Viko do të shihte identitetin kulturor si një ‘ligj i natyrës’, premisë nga duhet të diskutohet pushteti socio – politik dhe ai politik – juridik (Gadamer, 2004, f. 20). Në këtë diskurs shfaqen dy shkolla; shkolla e së drejtës natyrore, e cila e sheh njeriun në kushtet e mjedisit bio-fizik dhe shkolla

historike, duke e vështruar njeriun në kontekstin historik, moral dhe kulturor.

Izolimi i koncepteve që ngrehin teoritë mbi Sovranin; si natyrë njerëzore, gjendje sociale, kontratë shoqërore, pushtet politik, shtet, institucione etj. janë sofizma të sjella bukur në argument, por që nuk kanë asnjë referencë praktike – faktike. Theksi vihet tek premisa e gabuar që në dukje sjellë si të drejtë (të justifikuar... legjitimuar në terma juridik) pushtetin si fakt socio – politik. Ndërkohë që për disa syresh, organizmi politik i shoqërive është proces socio – historik. Kështu abstragimi i pushtetit Sovran, sado në perfeksion të jetë arsyetuar, kur mënjanon karakterin historik, ai është jashtë kontekstit praktik. Pra, kur njeriu i idesë apo *‘njeriu i kulluar’* (Schiller, 2004 f. 23) si e quan Shileri shtyp njeriun konkret, atë të kohës që ai jeton. Ideja i imponohet rendit kulturor (të veçantë), natyrshmërisë morale që është produkt i një procesi historik. Mospërshtatshmëria në këtë kuptim, është nënshtruese sepse nuk ka bindjen autentike të subjekteve. Provë për këtë është *‘Revolucioni Francez’* (1789 -1799), i cili i frymëzuar nga idetë e Rusoit, injoroi stadin shoqëror dhe nisi të krijonte një rend tërësisht nga fillimi. Mohimi total i traditës politike, diversitetit, kulturës nën justifikimi racionalist, të një shoqërie homogjene qytetarësh, në thelb, ishte e panatyrshme. Pasojat dihen; nga aspirata për liri u shndërua në regjim dhune dhe tiranie. Kritika ndaj *‘shkollës së të drejtës natyrore’* u fokusua tek fakti se, në pikëpamjen e tyre, ata anashkalonin karakterin historik (kulturor) të shoqërisë dhe politikës.

Idealizimi i një shoqërie me anëtarë racional, që bashkohen në një vullnet të përgjithshëm është reduktimi i njeriut në një barazi unike, ku njeriu konkret, ai personi moral humbet në abstraksionin e konstruktit social. Kështu, zbatimi i menjëhershëm, që synon të krijojë një rend nga gjeneza, duke mohuar vlerat e trashëguar është thyerje e natyrshmërisë evolutive të shoqërive. Imponimi teorik në absolutizmin e vetë nuk ka se çfarë rendi të krijojë veçse një rend tiranik.

Rusoi ishte i bindur në argumentat e teorisë së tij dhe qëllimisht kundështoi krijimin e pushtetit politik që gjen themelet e veta tek morali apo kultuara. Shoqëria është e keqe për nga natyra, trajta politike nuk duhet t’i ngjaj asaj, përkundrazi, politika duhet të ndërtojë një organizim të tillë, që ta përmirësojë kushtin social, të shkojë përtej saj. Mirëpo kjo braktis gjendjen dhe kushtin praktik (real) të një

shoqërie. Teorikisht ajo mund të qëndrojë dhe është tërësisht e justifikuar, por problemi është se, kërkesat praktike nuk mund të gjejnë vend në mënyrë abstrakte, sesi një shoqëri organizohet socio - politikisht. E menduar kështu, pushteti Sovran, jo vetëm nuk është produkt i individëve, që me vullnet ka pranuar t'i binden, por ai është hermetic dhe indiferent ndaj kushteve konkrete, për rrjedhojë është shtypës.

NATYRA, NJERIU DHE HISTORIA

Bazat sociale dhe politike përcakohen fillimisht nga ligjësit e natyrës. Njeriu nuk është një qenie e përcaktuar, por aftësia intelektive bën që ai të progresojë në realitete të reja dhe gradualisht largohen nga kushtet fillesatare (egërsia dhe primitiviteti i gjendjes natyrore). Loku ka dhënë një shpjegim të tillë, por nuk u mbështet në argumentat historik. Ai mendonte se shoqëritë primitive, në naivitetin e tyre do të pranonin një pushtet çfarëdo, pavarësisht mënyrës. Ai u mjaftua me kaq dhe më pas abstragoi teorinë e tij kontraktore të pushtetit dhe ndarjen institucionale, së tepërmi për t'ia përshtatur kohës, ku jetoi. Pra, Loku pa ngushtësisht evoluimin historik të ndryshimit të pushtetit politik, pa i'u referuar faktorit kulturor. Madje, jo rrallë herë, teorizimet filozofike i referohen historisë politike, duke e shmangur traditën. (Locke, 2005, f. 71). Synimi i jetës sociale tregon shprehjen e arsyes njerëzore dhe priren për të krijuar realitetin e vetë. Ç'është punë e njeriut nuk është e përkryer (ide e theksuar nga Monteskje dhe Rusoi). Ajo është vepër e njeriut të lirë dhe të gabueshëm, kështu që shoqëria nuk është idealja, sado e menduar mirë. “*Pra historia e natyrës fillon nga e mira, sepse ajo (natyra) është vepër e Zotit; historia e lirisë fillon nga e keqja, sepse ajo (liria) është vepër e njeriut*” (Kanti, 2004, f. 48). Njeriu është qëllimi i natyrës dhe arritja e këtij qëllimi do kohën e vetë (Kant, 2004, f. 7).

Fillimisht, mjedisi social lyp nevojën e një drejtuesi (Sinani, 2015, f. 33). I vetëdijshëm për egoizmin e tij në raport me të tjerët, ai i 'thërret' arsyes për të gjetur një Sovran, që do të thyej këtë ego të gjithësecilit në veçanti dhe të jetë garant i një rregulli të barabartë (homogjen) për të gjithë anëtarët e shoqërisë. I bindur për shtypjen egoiste aq natyrale, njeriu kupton dhe kërkon një shtypje të këtij instikti me qëllim organizimin e lirisë së vetë. I tunduar nga pathosi personal, por me një arsye që kupton se; kjo nuk është rruga e duhur për të

përftuar natyrën e tij, njeriu shpreh nevojën (pse jo domosdoshmërinë) për prezencën e një fuqie (pushteti), që të shtypë këtë instikt anti-social, e cila pason me shkatërrimin e vetes. Pra, ka nevojë për një sovran, drejtues që të koordinojë sjelljet me të tjerët, duke qenë garant i rendit shoqëror. Drejtuesi (Sovrani) është një lloj ndërmjetësi, të kalimit të njeriut nga gjendja natyrore, në atë sociale (kulturore).

Problemi është se kush duhet të jetë ky person që shpreh idealin e drejtësisë, të së mirës publike dhe funksionimin e një rendi të caktuar shoqëror? Tek e fundi edhe ai është njeri dhe mund të shtyhet së tepërmi nga vullneti personal. Atëhere do i duhet një drejtues për vetë drejtuesin... e kështu deri në pafundësi. *“Prandaj kjo detyrë është më e vështira nga të gjitha; bile është e pamundur zgjedhja e saj e përsosur”*- shkruan Kanti (Kanti, 2004, f. 14). Merita apo e drejta për të qenë sovran nuk është asnjëherë e plotë. Teoritë janë orvatje për të legjitimuar një lloj sovran të caktuar, por jo se ai mbetet tërësisht i merituar si një pushtet politik dhe juridik. Në këtë kuptim, vetë koncepti ‘Sovran’ është një problem, një diskutim që asnjëherë nuk do të marrë një përkufizim apo zgjidhje përfundimtare. Ai është një zgjedhje e mundësisë më të mirë. Atëherë, si mund të dalim nga kjo situatë paradoksale? Kush duhet të jetë sovran? Është e vështirë përgjigja sepse nuk i jep dot përgjigje pyetjes si duhet të jetë sovrani?

Për Kantin, ky lloj utopizmi në filozofinë politike lidhet me tre komponentë tejet të rëndësishëm. E para është mungesa e nocioneve tepër të sakta në përcaktimin e një kushtetute ideale. E dyta, mungesa e përvojave botërore dhe padija (paaftësia) për të parashikuara, si pasojë e dinamizmit shoqëror. E fundit dhe më e rëndësishmja do na duhet një vullnet i mirë, i njohur më herët për ta pranuar këtë kushtetutë (Kant, 2004, f. 15). Prandaj, na duhet një standard i përsosur racionaliteti dhe emancipimi që ta përkufizojmë si duhet kushtetutën përfundimtare. Arritja e kësaj vjen si mësim i situatave të caktuara, përvojave konkrete, të cilat ndodhin gjatë një procesi historik. Kështu, tre komponentët sintetizohen në një, duke arritur sovranin ideal, global dhe qytetarin kozmopolit (Kant, 2004, f. 22).

PROGRESI HISTORIK I SHOQËRIVE DHE ARRITJA E ‘VULLNETIT TË PËRGJITHSHËM’ (QYTETARTIT KOZMOPOLIT)

Si pasojë e sintetizimit të përvojave historike mund të përftojmë realisht ‘vullnetin e përgjithshëm’ të Rusoit. Pra, si një stad pjekurie të shoqërisë në procest e veta historike. Arritja e këtij konstrukti social e shkruar me termat e ‘vullnetit të përgjithshëm’ kuptohet, si shtysë e një reflektimi, bindje nga arsyeja. Vullneti i përgjithshëm kalon në filtrin e arsyes. Kanti tek vepra ‘Themelimi i zakoneve shoqërore’, nocionin e ‘vullnetit’ e sheh si arritje të arsyes dhe jo bindje për hir të autoritetit apo thjesht kapriço të vullnetit tërësisht të lirë (Kant, 2004, f. 66). Në këtë kuptim arsyeja është përcaktuese e vullnetit. Ndryshe, thjesht shprehja e vullnetit do të ishte një akt i pamoralshëm, pra, i motivuar nga subjektiviteti dhe egoja natyrore. Falë arsyes arrihet të shfaqet vullneti i mirë. Nga këtu, racionaliteti bëhet universalisht kompetent në gjykimin e çdo vullneti. Arsyeja është ligjvënsja e çdo akti konkret. Vetëm këtu, njeriu tregohet dinjitoz, ku bindja e tij është akt i gjykimit të vetë, kjo është liria e tij.

Nga ky argumentim, njeriu nga vullneti i lirë do të synojë një vullnet të përgjithshëm që do të jetë arritja e një kushtetute të përsosur shtetërore. Formalisht (teorikisht) kontrata sociale e Rusoit pranohet nga Kanti (Merriam, 2001, f. 21). Pra, në këtë pikë është arsyeja që kërkon t’i bashkohet apo kërkon të formojë trupin politik, falë një procesi emancipimi, nëpërmjet moralit dhe ligjit deri në krijimin e qytetarit. Shileri i influencuar nga filozofia e Kantit do të pranonte të shprehej se intelekti njerëzor ka aftësinë që kushtin fizik, gjendjen nevojshmërisë ta kthejë në një ligj moral, me dëshirën e madhe për t’ju larguar natyrës së egër që e karakterizon si njeri fizik. Kulturalisht ai vendoset midis nevojës dhe moralit, duke progresur në dije më të larta, që i fiton falë këtij dualiteti midis natyres, objektives dhe etikës (Schiller, 2004, f. 28). Me fjalë të tjera, nuk është vullneti në kontratë që krijon organizimin politik, por është arsyeja në kushtet e moralit që shkon drejt formimit të trupit politik. Kalimi i menjëhershëm nga nevoja, tek shteti është një kalim jo i plotë, sepse mënjonon njeriun në kuptimin e dinjitetit dhe moralit.

Racionaliteti dhe teknikiteti i politikës nuk është në shërbim të jetës së individit. Njeriu është më tepër se një ingranazh i natyrës. Më këtë nuk mohohet dimensionin fizik (natyror) i shtetit, por ai duhet të kalojë

edhe nën filtirin e moralit. Pushteti politik - juridik duhet të depërtojë midis këtyre dy shtysave (prirjeve). Për Shilerin kjo është ‘rruga e tretë’ (Schiller, 2004, f. 21). Shoqëria e kuptuar politikisht brenda rregullave abstrakte, apo koncepteve statike, e bën veprimin e pushtetit të distancuar nga konteksti jetësor. Pushteti, duhet të vendoset midis forcës fizike (shtysës fizike) dhe idealit të moralit. Nëse e para nuk justifikohet nga e dyta, atëherë ne nuk po flasim për pushtet të drejtë, por për një makineri që vepron vetëm për përmbushjen mirëqënies dhe sigurinë fizike të njeriut. Ndaj ‘vullneti i përgjithshëm’ i Rusoit duhet të jetë arsyeja e përgjithshme që ka arritur atë standard, fal progresionit empirik – etik (Merriam, 2001, f. 21).

Pakti shoqëror nuk ka ndodhur ndonjëherë në proceset historike, por është produkt ideal i arsyes. Konkretisht (empirikisht) ajo nuk ka ndodhur kurrë, madje është utopike. Pra, ai konstitucioni social është një arritje (ide) e arsyes, por kurrësesi një fakt historik (Merriam, 2001, f. 23). Kjo kontratë e supozuar (hipotetike) justifikon një element shumë të rëndësishëm praktik në mjedisin politik. Nëpërmjet saj legjitimohet pushteti dhe për rrjedhojë burimi i ligjit si akt i Sovranit (Kant, 2004, f. 75). Atëherë si është ky proces historik dhe si do të konkludohet me një homogjenitet racional të shoqërisë?

Pasoja e situatave jo parashikuese në shoqëri është shprehje e gjendjes antagoniste. Njeriu është një qenie sociale, ku realizon më së miri natyrën e tij dhe nga ana tjetër është një qenie individuale. Optika dhe sjellja e tij lidhet ngushtësisht me qëllimet dhe interesat personale. Tek ky konflikt shfaqet prirja për të ecur përpara, si një dialektikë midis forces dhe arsyes që gjeneron situata të reja. Konflikti si veti njerëzor është mënyra për të progresuar dhe për t’u zhvilluar intelektualisht. Në këtë kuptim, njeriu naiv kultivohet me përvoja të cilat e bëjnë më të mirë... ai kulturohet, duke i çuar më tej aftësitë apo dhunitë natyrore. Pra, ai vepron në një kontekst kulturor dhe krijon tërësinë morale të veprimeve me të tjerët (Kant, 2004, f. 10). Nga prakticiteti social, individi ngrihet në nivelin e racionalitetit, pra, kultura si shenjë e emancipimit, duke krijuar normat dhe vlerat morale. Kovencionimi i lirisë apo ‘*liria pozitive*’ si e quante I. Berlin (Berlin, 2003, f. 224) është shprehje e përfutimit të sigurisë, por pa e humbur për asnjë moment konfliktin shoqëri – individ. Arritja e kësaj lirie është produkt thelbësor i progresionit historik. Dinamika, diversiteti dhe konflikti, siç e thamë krijon rregulla ndërveprimi që vjen si rezultat i një intelektit të

përparuar. Emancipimi nëpërmjet progresit të arsyes është krijimi i qytetarit (civilizimi) që mbron veten dhe respekton integritetin e tjetrit. *“Ky ligj bazë, që mund të burojë vetëm nga vullneti i përgjithshëm i popullit quhet kontratë zanafillore”* (Kant, 2004, f. 72).

Ajo që duhet theksuar se ky proces historik nuk është një histori lineare. Pikëpamja teleologjike e Kantit për historinë kalon nga gjendja natyrore tek gjendja sociale. Veprimi mbi këtë plan është një përparim drejt një gjendje të racionalitet universal, i cili pa veprimin social nuk do bëhej e mundur (Kant, 2004, f. 6). Njeriu ka nevojë për shoqërinë (Tjetrin) dhe të përmirësojë jetën në të. Kështu, gjithë rastësia e jetës, spontaniteti i saj vendosen mbi këtë progresion të historisë së njerëzimit, që kulmon me krijimin e gjendjes tërësisht racionale derisa arrihet shoqëria kozmopolite, pra, qytetarin botëror, universal të diferencuar nga liria e egër. Ky qytetar mbart disa të drejta, që në thelb, na lënë të kuptojmë një liri të organizuar, racionale dhe këto mbeten të patjetësueshme.

Nga primitiviteti i lirisë gjatë një procesi evolutiv, njeriu arrin të konsolidojë raportet mes njëri - tjetrit. Pra, bashkohen për të mos e humbur asnjëherë atë. Në kushtet e lirisë, kupton (krijon bindjen) për ta rikonceptuar lirinë në raport me të tjerët. Racionalizmi i lirisë do të thotë se ajo jetohe brenda një konstrukti të caktuar social (moral). Për rrjedhojë, liria është njohja e kufijvë të saj. Liria e organizuar është hapësirë konflikti, ku njeriu rritet e kultivohet, duke marrë një formë (identitet) të caktuar. Ky është kriter parësor i çdo organizmi politik. Krijimi i kësaj gjendje mbështetet në tre principe kryesore; e para në lirinë e çdo anëtarit të shoqërisë si njeri, së dyti në barazinë si shtetas apo nënshtetas dhe së fundi në pavarësinë e çdo anëtarit të një bashkësie, si qytetar (Kant, 2004, f. 65). Në këtë kuptim, liria qytetare është domosdoshmëri politike.

Konflikti nis nga një liri primitive, nga një raport dashakeqës për të shkuar tek një standard akoma e më i mirë i shoqërisë. Njeriu i ikën irracionaliteti natyror, duke u fokusuar tek dhuntitë e tij të mira, falë zhvillimit historik, ai i përsos ato duke arritur në kulturën e arsyes së shëndosh. Njeriu fillimisht e nis emancipimin nga gjendja praktike – empirike. Fillimisht, ai jeton kulturalisht, moralisht dhe gradualisht shkon drejt formimit (krijimit) të një shtetshpirtshme dhe racionale të ekzistencës së vetë. Arritja e këtij standardi shoqëror do të thotë shoqëri qytetare homogjene me kriter të qenit racionale. Nisja nga një kuptim

pesimist i gjendjes njerëzore dhe arritja e qëllimit është shprehje e optimizmit human. Në planin real kemi të bëjmë me shtetin konkret si produkt i kushteve historike, si një përballje e arsyes praktike me forcën. Sovraniteti, ashtu si e përshkruante Rusoi, do të gjente realizimin e tij falë një progresioni historik... si një marrëdhënie midis arsyes dhe forcës empirike (Merriam, 2001, f. 26). Ky është plani i fshehtë i natyrës. Për Kantin natyra karakterizohet nga kjo qëllimshmëri (pikëpamje teleologjike), ku merrë kuptim historia njerëzore. Arritja e kësaj shoqërie të mirë, këtij vullneti gjithëpërfshirës, stadi racional, konstrukti social qytetarësh homogjenë, nuk arrihet sot për sot. Kjo do kohën e vetë, pra, duhet një proces evolutiv historik.

SOVRANITETI KOZMOPOLIT DHE ARRITJA E PAQES SË PËRHERSHME

Në gjithë larminë, ritmin dhe pakuptimësinë e jetës njerëzore, Kanti përtej shikon një qëllim. Arritja e këtij qëllimi është homogjenizimi universal i gjithë njerëzimit, si një unifikim i kulluar që vjen si pasojë e një procesi historik evolutiv. Për këtë do të na duhet një drejtues. Kështu, na duhet të rikthehemi tek argumenti i fillimit, se arritja e këtij standardi politik dhe shoqëror duhet të nis nga sovrani dhe jo nga populli. Në kuptimin kantian, Sovrani është prijësi që çon popullin e vetë drejt civilizimit si arritje e një kulture universale. Thënë me gjuhën e Shilerit; *“njeriu i kohës fisnikërohet te njeriu i idesë”* (Schiler, 2004, f. 23). Shprehur me këtë gjuhë, ‘Sovrani’ i Kantit nuk është një idhtar i pushtetit, por një ndihmës i kalimit të njeriut natyror në gjendjen e kulturës. Organizmi i brendshëm politik, duhet të evoluojë nëpërmjet reformave jo të shkëputura nga kushti praktik i shoqërive, ku kalimi nga një stad në tjetrin të mos jetë i dhunshëm, por krejt pa u ndjerë. Vetëm kështu ne mund të përshtasim të drejtën në politikëbërje, sepse e ansjellta do të ishte e rrezikshme (Kant, 2004, f. 144). Në këtë kontekst, pozita e Sovranit merr një rol parësor në përmbushjen e këtij qëllimi. Ndaj, plani natyror në zhvillimet e veta historike, udhëhiqet nga Sovrani, rregulli, institucioni dhe ligjet. Lëvizje që nis nga lart, poshtë.

Kanti nuk majftohet me një shpjegim partikularist të historisë. Ndaj plani natyror i saj synon një qëllim universal. Kushtetuta ideale nuk është e mundur vetëm brenda kufijëve politik të një shoqërie.

Normalisht nënkupton edhe marrëdhëniet midis shteteve apo kombeve. Historia ndër-kombëtare karakterizohet nga një raport konfliktuoz. Parë në nivel makro, marrëdhëniet ndërkombëtare karakterizohen nga irracionaliteti, lufta dhe dhuna. Ato janë në stad të egërisë natyrore. Shenja e barazisë midis shoqërisë qytetare me sovranitetin nuk mund të jetë e tillë nëse nuk arritet një paqe globale. Pra, të arrihet në një gjendje kozmopolite (qytetar global). Bota do të gjejë heshtje totale, duke përfunduar në një federatë të të gjithëve në një qëllim të vetëm; *‘paqen e përgjithshme’* (Kant, 2004, f. 94). Në këtë kuptim edhe shteti më i vogël do të gëzonte sigurinë, jo nga forca apo fuqia, por nga e drejta e patjetësueshme. Arritur falë standardit të emancipimit dhe racionalitetit, ku në thelb është arritja e vullnetit përgjithshëm botëor, të bashkuar dhe idealisht të unifikuar. Duke arritur tek civilizimimi i përsosur, kemi krijuar homogjenitetin ideal, qytetarin kozmopolit për të besuar tek një rregullsi universal dhe ligje të mirëpranuara nga të gjitha shtetet. Krijimi i marrëdhënieve sipas këtij rregulli universal konsolidon raportet mes shteteve. Tashmë nuk besohet më të brishtësia e ‘ekuilibrit të forcë’, siç ndodh në Evropë, trashëgura nga ‘Realpolitika’ që në kohën e Risheliesë. Për Kantin, kjo duket si foleja e zogut ‘Suift’, i cili është një arkitekt i përkryer në vendosjen e balances, kur ndërton folen e tij, por do të mjaftonte një harabel për ta shkatërruar gjithë këtë perfeksion ekuilibri (Kant, 2004, f. 97)

BIBLIOGRAFIA

- Kant. I**, *“Themelimi i zakoneve shoqërore”*, Dritan, Tiranë 2004
Kant. I, *“Ese në filozofinë historike dhe politike”*, Fan Noli, Tiranë 2004
Merriam. C. E, *“History of the Theory of Sovereignty since Rousseau”*, Batoche Books, Kitchener (Ontario) 2001
Montesquieu, *“Mbi frymën e ligjeve”*, Botimet “Luarasi” Tiranë 2000
Locke. J, *“Traktati i dytë i qeverisjes”*, IPS&Dita 2000, Tiranë 2005
Ruso. Zh. Zh, *“Kontrata sociale”*, Botimet “Luarasi”, Tiranë 2005
Schiller. F, *“Mbi edukimin estetik të njeriut”*, Plejad, Tiranë 2004
Sinani. Gj, *“Përmbledhje studimesh, Probleme të didaktikës në shkencat human”*, *“Metoda e përgatitjes së një komenti dhe hartimi i një komenti”*, f. 32 – 45, Flesh, Korçë 2015